

Gender Mainstreaming

- Kioskvältare eller dagslända?

Abstract

The European Union's work on equal opportunities for women and men can be described historically in three eras; equal treatment, positive action and, most recently, the gender perspective. In accordance with the latter, gender mainstreaming is the latest method in dealing with these issues. Its aim is the implementation of the gender perspective in all policy processes and to challenge the male norm that permeates all decision making. EU:s work on equal opportunities, though, persists not only of gender mainstreaming but has a double approach also including special actions.

This thesis bases its argumentation on discourse analysis of communications from the Commission regarding employment and social affairs. It argues that the two components of the double approach; gender mainstreaming and special actions, are incompatible and even becomes contra productive put together. Analysis of the communications reveals a mix-up between the meanings of *special* action and of *positive* action. The focus on women in positive action influences the special actions so that they become incompatible with the gender perspective where both men and women are supposed to be equally central. The double approach thereby fails in challenging the male norm of the policy processes, which was the aim of gender mainstreaming.

Keywords: Gender mainstreaming, special action, positive action, gender perspective, the male norm, discourse analysis.

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte och frågeställningar.....	1
1.2	Disposition	2
2	EU:s jämställdhetsarbete – från 1957 till idag	3
2.1	Likabehandling.....	3
2.2	Positive Action	4
2.3	Genusperspektivet	4
3	Gender Mainstreaming	6
3.1	... i teori	6
3.2	... och praktik.....	7
3.3	Forskardebatten kring Gender Mainstreaming.....	7
4	Teoretiska definitioner	9
4.1	Genus vs. Kön	9
4.2	Diskursanalys	10
4.2.1	Diskursteori – i socialkonstruktivismens fotspår	10
4.2.2	Diskursteori enligt Laclau och Mouffe	11
4.3	Den manliga normen	12
5	Kioskvältare eller dagslända? - undersökningen	15
5.1	Övergripande metod.....	15
5.2	Praktiskt applicerad metod – WPA	16
6	Den manliga normen i EU:s policyprocesser	18
6.1	En hegemonisk manlig diskurs	18
6.2	Konkurrerande diskurser	20
6.2.1	Jämställdhet i teori men inte i praktik?	20
6.2.2	Jämställdhet – en kvinnofråga?	21
7	Ur ett diskursteoretiskt perspektiv – vad är problemet?	23

8	Kan gender mainstreaming göra skillnad?	25
9	Sammanfattande slutsats	27
10	Referenser	29
10.1	Primärmaterial	29
10.2	Sekundära källor	30
11	Bilaga	33

1 Inledning

År 1996, som en uppföljning av FN:s fjärde kvinnokonferens i Beijing året innan, föreslog Europeiska Kommissionen att någonting som kallades *gender mainstreaming* skulle antas som arbetsmetod i jämställdhetsarbetet inom Europeiska Unionen. Förslaget innebar att ett genusperspektiv skulle implementeras i alla EU:s policyprocesser och därmed i alla de beslut som fattas inom unionen (Mazey 2001:5f). Förslaget antogs och Kommissionen fick huvudansvaret för att se till att det genomfördes. Ambitionen har sedan dess institutionaliserats genom artikel 2 och 3(2) i Amsterdamfördraget (Hoskyns 2004:223).

Gender mainstreaming bygger på en idé om att en manlig norm i policyarbete influerar och påverkar processen i en riktning som leder till bristande jämställdhet då ”det manliga” ses som naturligt och ”det kvinnliga” som avvikande. Det är detta som ett integrerat genusperspektiv, gender mainstreaming, är tänkt att utmana.

Gender mainstreaming är dock inte EU:s enda angreppssätt i kampen för jämställdhet. Man har valt en dubbel inriktning som innefattar såväl gender mainstreaming som *särskilda åtgärder*, vilket i princip innebär att det genomsyrande genusperspektivet måste kombineras med aktiva handlingar med målet att främja jämställdhet (Stratigaki 2005:177). Denna kombination låter lovande, men komponenterna bygger, som denna uppsats ämnar visa, på skilda grunder vilket kan leda till problem.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att, genom en diskursteoretisk analys, utröna huruvida EU:s arbete med gender mainstreaming har möjlighet att lyckas i sin ambition att utmana status quo; ett tillstånd där en manlig norm antas ligga till grund för alla policyprocesser inom EU:s samtliga politikområden. Fokus ligger följaktligen på gender mainstreaming, som det ”nya” sättet att arbeta med jämställdhet men parallellt kommer att dras till EU:s jämställdhetsarbete i stort, med den dubbla inriktning som det innebär. De frågeställningar som analysen byggs kring är följande:

1. Hur ser den manliga diskursen ut?
2. Hur kan gender mainstreaming förstås som en utmaning mot denna diskurs?
3. Kan gender mainstreaming lyckas i sin ambition?

Det engelska begreppet gender mainstreaming kommer att användas genomgående i uppsatsen. Dels därför att det är ett etablerat begrepp i aktuell forskning och dels därför att den svenska översättningen, genusintegrering, har en något annorlunda innebörd. Gender mainstreaming har implementerats och kommit att tolkas på olika sätt i de olika medlemsstaterna och översättningarna av begreppet syftar därmed mer på de enskilda ländernas tolkningar än på det grundbegrepp som används inom unionen. Eftersom EU, och inte de olika medlemsländerna, är föremål för denna uppsats undersökning används följaktligen det engelska begreppet gender mainstreaming.

1.2 Disposition

Uppsatsen kommer att bygga på först och främst en historisk tillbakablick över jämställdhetsarbetet i EU. Denna delas in i tre epoker som alla har betydelse för jämställdhetsarbetet av idag. För det andra kommer gender mainstreaming som metod att nagelfaras såväl teoretiskt som praktiskt, dvs. både dess syfte och ambition samt hur metoden är tänkt att användas i det dagliga arbetet. Därefter diskuteras, på ett något djupare plan, den teoretiska grunden i form av diskursteori enligt Laclau och Mouffe samt i teorier kring den manliga normen. Efter dessa mer deskriptiva delar tar sig uppsatsen vidare till sitt verkliga syfte; undersökningen, som är uppbyggd enligt de tre frågeställningar som presenterades ovan. Denna del inleds med en tillämpning av analysmetoden på undersökningsmaterialet som besvarar frågan om den manliga normen. Därefter diskuteras resultatet först i mer abstrakta diskursteoretiska termer och slutligen mer konkret med dess implikationer på gender mainstreaming och EU:s jämställdhetsarbete i stort. Uppsatsen avslutas med en sammanfattande slutsats där trådarna knyts samman.

2 EU:s jämställdhetsarbete – från 1957 till idag

Redan 1957, i och med Rom-fördraget, inleddes jämställdhetsarbetet inom EU och det har sedan dess utvecklats såväl till utseende som till storlek. Denna era kan delas in i tre epoker som nedan kommer att benämnas ”likabehandling”, ”positive action” och ”genusperspektivet”, en uppdelning som har blivit gällande i aktuell forskning (se t ex Rees 1998, Hoskyns 1996, Pollack & Hafner-Burton 2000, Mazey 2001 m.fl.). Begreppet epoker, med allt vad det innebär av paradigmskiftet osv., kommer att utgöra indelningen. Läsaren bör dock känna till att element från alla de tre ”epokerna” fortfarande existerar och är fullt levande i EU:s jämställdhetsarbete av idag.

2.1 Likabehandling

Den första epoken, som visserligen hade sin utgångspunkt i Rom-fördraget men som i sin fulla kraft egentligen inte inleddes förrän på 1970-talet, kallas alltså *likabehandling*. Här låg fokus på att kvinnor skulle värderas lika högt som män, och det var framför allt på arbetsmarknaden som denna likabehandling skulle implementeras.

Startskottet för epoken var en artikel i fördraget från 1957 som befäste lika lön för lika arbete och fokuserade på könsskillnader på arbetsmarknaden (då artikel 119, numera 114) (Hoskyns 1996:52ff). Efter denna avgörande händelse förblev dock artikeln endast ord på ett papper. Det var inte förrän 1969 när advokat Eliane Vogel-Polsky drog *Defrenne*-målet inför EU-domstolen som ärendet tog en annan vändning. Målet behandlade den belgiska flygvärdinnan Gabrielle Defrenne i en stämning mot flygbolaget Sabena. De kvinnliga flygvärdinnorna på Sabena uteslöts från det pensionssystem som gav de manliga medarbetarna i princip full lön efter pension. Efter ett par rundor i rätten dömde domstolen till fördel för Defrenne och Vogel-Polsky och artikel 119 fick direkt effekt i medlemsstaterna (Ibid:68ff). Domen blev den första av en rad policys rörande likabehandling av män och kvinnor under 1970-talet (Mazey 2001:25).

2.2 Positive Action

Med 1980-talet kom en något förändrad syn på var jämställdhetsarbetets fokus skulle ligga. Denna epok har kommit att kallas positive action (Rees 1998:34ff). Det engelska uttrycket kommer att användas i uppsatsen, då ingen adekvat svensk översättning existerar. Närmast till hands ligger positiv särbehandling, men detta begrepp har en något annorlunda innebörd med fokus snarare på positiv diskriminering (med exempel som kvotering) där man diskriminerar till fördel för det underrepresenterade könet (jmf Rees 1998:37).

Positive action handlar i stället om att fatta beslut som specifikt gynnar kvinnor. Principen bygger på att finna de hinder som existerar för att kvinnor ska lyckas konkurrera med män, och åtgärda dessa genom t.ex. utbildning där kvinnorna får lära sig att visa ”killer instinct” etc. (Rees 1998:34f). Det bygger på principen att det finns vissa frågor som rör kvinnor i synnerhet och som bör behandlas med det i åtanke, t.ex. familjepolitik.

Policys, som kom till under positive actions glansdagar på 1980- och 90-talet, finns sammanfattade i de fyra aktionsprogram för kvinnors och mäns lika möjligheter som antogs under en period från 1982 till 1995. Dessa inkluderade t.ex. barnomsorg och kvinnlig representation i politiska församlingar (Pollack & Hafner-Burton 2000:433).

2.3 Genusperspektivet

Den tredje och sista epoken är *genusperspektivet* (Rees 1998:60ff). Enligt detta synsätt är målet att utmana den manliga normen, eller ”malestreaming” som den också kommit att kallas. Ett antal antaganden ligger bakom denna epoks grundtankar.

För det första erkänns existensen av kvinnors och mäns olikheter som socialt konstruerade. Genus är något vi skapar och som vi därmed kan förändra, det är inte statiskt som det biologiska ”kön” (Bacchi & Eveline 2005:497ff). För det andra är manligt genus det som traditionellt betraktats som normen i vårt samhälle. Det innebär att en ”manlig diskurs” formar hur vi tänker och handlar. Det vi betraktar som ”normalt” är inte nödvändigtvis genusneutralt. För att kunna skapa lika möjligheter för kvinnor och män måste detta följaktligen dekonstrueras och ett första steg i den riktningen är medvetenhet (Rees 1998:189). För det tredje menar man att det inte räcker att behandla genusfrågor separat som man gjort i de tidigare epokerna. Istället måste medvetenheten om diskurserna och den manliga normen vara bärande i *alla* policyområden, och det är här gender mainstreaming kommer in i bilden. (Sterner & Biller 2007:5-6).

Sammanfattningsvis är målet att förändra *systemet*, den rådande diskursen. Det är inte kvinnorna som ska förändras och det är inte några mindre fel som behöver rättas till, snarare är det systemet i sin helhet som måste byggas om. Kvinnor kan inte verka i en manligt formad värld på samma villkor som män. Det är knappast kontroversiellt att påstå att män alltid kommer att vara bättre anpassade till en offentlig värld som de själva har skapat. Systemet måste följaktligen omkonstrueras till att omfatta både kvinnor och män med båda genusens olika erfarenheter.

Ett sätt att förstå sambandet mellan de tre ovan beskrivna epokerna är att använda Teresa Rees begrepp *Tinkering*, *Tailoring* och *Transforming*. Till begreppet tinkering (reparering, mekning) knyter hon likabehandling som ett sätt att titta på likheten mellan män och kvinnor och reparera en yttlig skada, som t.ex. löneskillnader. I Tailoring liknas positive action vid skräddarens arbete med att anpassa och sy om en klädnad. I positive action är det kvinnorna som behöver anpassas till rådande mode, den manliga normen. Transforming, slutligen, syftar på en djupgående förändring av system och strukturer där mäns och kvinnors olikheter erkänns som skapade av en social verklighet (Rees 1998:28).

Innan vi går in djupare på gender mainstreaming är det värt att upprepa hur dessa tre sätt att behandla jämställdhetsfrågor, representerade av de tre epokerna, bör betraktas. Även om genusperspektivet är det som får störst uppmärksamhet idag är inget av de andra bortglömt. På EU:s officiella hemsida för jämställdhet¹ fastslås att ”EU policy as regards equality between women and men takes a comprehensive approach which includes **legislation, mainstreaming and positive actions**”. Det är följaktligen på intet sätt så att vad som kan benämnas som epoker, med hänsyn till deras uppkomst och glansdagar, har ersatt varandra i traditionella paradigmskiften. Snarare har varje ny epok varit komplementär och i viss mån *utvecklat* den hegemoniska grundsynen i frågan.

¹ http://ec.europa.eu/employment_social/gender_equality/index_en.html

3 Gender Mainstreaming

Genusperspektivet har främst kommit att karakteriseras av gender mainstreaming, en ny metod för EU att praktiskt arbeta med jämställdhet som därför får symbolisera det nya sättet att betrakta frågan teoretiskt. Den officiella definitionen av gender mainstreaming har fastslagits av Europeiska Unionens Råd och lyder:

Gender mainstreaming är *“the (re)organization, improvement, development and evaluation of policy processes so that a gender equality perspective is incorporated in all policies at all levels and at all stages, by the actors normally involved in policy-making”* (Europeiska Unionens Råd 1998:15).

3.1 ... i teori

Den teoretiska grundtanken är att jämställdhet mellan könen kräver en bred offensiv där kunskap om problematiken behöver finnas på alla nivåer och i alla områden. Perspektivet vänder sig emot att det skulle finnas särskilda kvinnofrågor som jämställdhetsarbetet bör fokusera på. Snarare är den bärande tanken att alla frågor rör både kvinnor och män samt att även män berörs av och är ansvariga för ett jämställt samhälle (Sterner & Biller 2007:7).

På ett djupare plan (vilket kommer att diskuteras mer ingående i diskurskapitlet) vilar gender mainstreaming på forskning som visar att, på grund av traditionella genuskontrakt där männen har vistats i det offentliga rummet och varit de som ägnat sig åt beslutsfattande, har en sammanblandning undermedvetet har ägt rum mellan begreppen man och människa. Män har fattat beslut och gjort så utifrån sina egna erfarenheter, vilket ofta har exkluderat kvinnors perspektiv. När kvinnor sedan släppts in i maktens korridorer har det fortfarande varit på mäns villkor och på grundval av deras erfarenheter. Det har skapat en manlig norm som inverkar på vilka beslut som fattas, hur det görs och vilka konsekvenser det får. Vad vi betraktar som normalt behöver följaktligen inte vara genusneutralt, och det är denna vetenskap som aktörerna i policyprocessen, enligt gender mainstreaming, behöver ha (Rees 1998:189).

3.2 ... och praktik

Rent praktiskt handlar gender mainstreaming, som citatet från Europeiska Unionens Råd beskriver, om att inkorporera ett ”genustänkande” i alla policys inom EU. Det innebär att alla aktörer som normalt befattar sig med policyprocessen måste ha kunskap om skapandet av genus samt vilka effekter det får och implementera denna kunskap i sitt arbete enligt ovanstående teoretiska resonemang. Europeiska Unionens Råd fastställde, i samband med definitionen av gender mainstreaming, ett antal avgörande villkor för en effektiv implementering. Sterner och Biller sammanfattar dem enligt följande:

1. Det måste finnas en politisk vilja att skapa ett jämställt samhälle.
2. Man måste ha en specifik jämställdhetspolicy. Det räcker inte att baka in det i övergripande policys.
3. All statistik måste vara könsuppdelad för att en tydlig överblick över aktuella förhållanden, rent numeriskt, ska kunna göras.
4. Kunskap måste finnas på alla plan om vad genusperspektivet innebär.
5. Kunskap om hur gender mainstreaming ska administreras måste finnas.
6. Nödvändiga resurser måste tillhandahållas, såväl ekonomiskt som i humankapital.
7. Slutligen; kvinnor måste medverka i beslutsfattande församlingar. (Sterner & Biller 2007:2)

Karakteristiskt för gender mainstreaming är behovet av kunskap. Tidigare epoker i EU:s jämställdhetsarbete har ansett att det räckt med att en begränsad grupp jämställdhetsarbetare haft relevant kunskap. I och med gender mainstreaming och den nuvarande epoken måste alla som är involverade i beslutsprocessen besitta denna kunskap, något som givetvis kan ifrågasättas (se avsnitt 3.1 ovan).

3.3 Forskardebatten kring Gender Mainstreaming

Sedan Gender Mainstreaming klättrade in på EU:s agenda för drygt tio år sedan har debatten gått varm om dess effektivitet och eventuella kapacitet att bidra till

förändring. I det följande kommer ett representativt urval av röster i debatten att presenteras.

Pollack och Hafner-Burton (2000) menar att implementeringen av gender mainstreaming har gått förvånansvärt snabbt. Detta, anser de, beror till stor del på att metoden har en förmåga att tilltala politiker i alla ändar av skalan. Ett vanligt tillvägagångssätt är att motivera gender mainstreaming med de ekonomiska fördelar det innebär att ta till vara kvinnors och män resurser i samma utsträckning. En sådan motivering tilltalar även de som traditionellt inte ägnat sin tid och energi åt jämställdhetsproblematik. Även Teresa Rees poängterar hur vanligt detta förhållande är och ser dess positiva effekter (Rees 1998:63). Bacchi och Eveline (2003), däremot ser de ekonomiska motiveringarna som ett bevis på att anledningen till att gender mainstreaming har blivit så populärt är för att den tilltalar den neoliberala agendan inom EU. Denna agenda är dock inkompatibel, menar de, med en feministisk gender mainstreaming och *motverkar* snarare jämställdhetsarbetet. De menar att denna agendas fokus på "alla ska göra allt" innebär en risk för att när *alla* ska arbeta med jämställdhet gör *ingen* det på allvar. Dessutom tror de att när en instans själv ska ansvara för och kontrollera sitt eget arbete reduceras möjligheterna att kontrollera hur gender mainstreaming faktiskt fungerar. Metoden riskerar följaktligen att bli en pappersprodukt som sägs göras, men där inget essentiellt händer.

Lombardo och Meier (2006) anser att fokuseringen på effektivitet och resurser är kontraproduktiv. De menar att en konkurrenssituation mellan genus och effektiv personaltillsättning (Human Resources; HR) riskerar att uppstå, där fokus lätt kan hamna på HR istället för på jämställdhet. Lombardo och Meier förklarar detta problem, liksom ett antal andra de finner i sin analys av gender mainstreaming, med att begreppet är "tomt". Definitionen av gender mainstreaming är så pass luddig att innebörden lika gärna kan bli anti-feministisk som feministisk. De anser att en tydligare feministisk definiering av gender mainstreaming är ett måste för att metoden ska lyckas nå sina utstakade mål. Även Booth och Bennett (2002) är bekymrade över definitionen av gender mainstreaming. De, däremot, menar att problemet ligger i en påstådd sammanblandning med ett annat begrepp; genusperspektivet. Booth och Bennett anser att gender mainstreaming bör ses som en trebent pall där likabehandling, positive action och genusperspektivet har lika stor betydelse.

En annan vanlig kritik menar att införandet av gender mainstreaming har tagit resurser och fokus från positive action och att detta skulle vara förödande för jämställdhetsarbetet. Maria Stratigaki (2005) är en av de forskare som framhårdar i denna kritik. Hon menar att gender mainstreaming och positive action snarare måste komplettera än utesluta varandra och att ingendera fungerar utan den andra.

Trots olikheterna mellan de olika debattörerna ser huvudparten problem med gender mainstreaming som huvudmetod för EU:s jämställdhetsarbete. Den uppsats analys kommer att visa på ännu ett sätt att se på saken.

4 Teoretiska definitioner

För att förstå innebörden av en metod som gender mainstreaming och för att kritiskt kunna granska densamma krävs viss teoretisk bakgrundskunskap inom ett par områden. Gender mainstreaming utgår ifrån, och söker utmana, en hegemonisk manlig norm i policyarbete på alla plan. Följaktligen behöver den som vill studera gender mainstreaming ha insikt i vad denna manliga norm innebär, vad den kommer sig av och hur den verkar. Begreppet ”den manliga normen” bygger på diskursteori, varpå detta breda ämnesområde behöver snävas in; dels för att läsaren ska förstå vad som åsyftas med begreppet i denna framställning, dels därför att det är med hjälp av diskursanalys som kommande undersökning ska göras. Dessutom krävs en övergripande insikt i ett av gender mainstreamings huvudbegrepp; gender (nedan genus), och dess distinktion till begreppet kön. I det följande kommer dessa tre teoretiska områden (den manliga normen, diskursanalys samt genus) att behandlas, med start i det sistnämnda.

4.1 Genus vs. Kön

Begreppet genus har under åren varit föremål för en omfattande debatt med fokus på dess definition och förhållande till begreppet kön. I grunddefinitionen (som de flesta får sägas vara överens om) är genus något som konstrueras socialt och som definierar hur vi anser att en kvinna respektive en man bör vara. Detta kan sättas i relation till det biologiska ”kön” som berättar hur en människa fötts till antingen man eller kvinna med dess varierade biologiska innebörder som t.ex. kroppsbyggnad och könsorgan. Genus har blivit ett sätt att förklara mäns traditionella dominans över kvinnor. Manligt genus konstrueras t.ex. till att vara starkt, självständigt och ta plats medan kvinnligt genus konstrueras till att t.ex. vara mjukt, vårdande och behagligt.

Deborah Cameron menar att själva anledningen till att vi från början har lärt oss dessa konstruktioner av manligt och kvinnligt har varit ett sätt att säkra en grupps dominans över en annan. Genom att knyta egenskaper som uppskattas i samhället (som förmåga att leda, att jaga etc.) till typiskt ”manliga” egenskaper har man stärkt mäns maktposition på bekostnad av kvinnor. Cameron drar paralleller till andra socialt konstruerade begrepp, som ras, genom att visa på hur olika biologiska variationer mellan människor har kommit att klassificera och ordna grupper i en social hierarki (Cameron 1997:23f). Vad det än må finnas för anledning till uppkomsten av den sociala process som får oss att avgöra vad som är typiskt manligt respektive kvinnligt så har dess utkomst uppenbara konsekvenser. Genom att placera in människor i fack (om det så är på grundval av

kön, ras eller något annat) placerar vi ofrånkomligen även in dem i den samhällshierarki där vissa egenskaper är mer eftertraktade än andra, dvs. där en grupp gynnas på bekostnad av en annan. Genus som begrepp är ett sätt att förstå den hierarkin.

En vanligt förekommande kritik, med grund i ovan beskrivna definition, är riktad mot skildringen av genus som ett statistiskt begrepp och därmed inte i någon högre grad skiljt från ”kön”. Ruth Wodak menar t.ex. att begreppet snarare bör diskuteras i termer av att ”göra genus”. Hon syftar på en diskursteoretisk ansats som säger att genus hela tiden reproduceras genom att vi agerar i samklang med den (Wodak 1997:13). Genus är följaktligen inte något av naturen oföränderligt utan skapas och återskapas av både kvinnor och män som betraktar skillnaderna mellan könen som ”naturliga”. Denna känsla av ”naturlighet” uppstår även hos kvinnor och män som anser sig vara medvetna om de sociala strukturerna. Sedan tidig ålder blir vi uppfostrade till det genus vars kön vi tillhör. Den ständigt pågående rekonstruktionen är alltså svår att bryta.

En vanlig missuppfattning om begreppet genus är att det är synonymt med ”kvinna”, att det enbart är det kvinnliga genuset som är existerande och synligt, i kontrast till mannens (se fortsatt diskussion under kapitel 4.3). Genus handlar dock såväl om män som om kvinnor och om skapandet av både manligt och kvinnligt genus. I studier som försöker förklara kvinnors underordnade ställning används genusbegreppet ofta. För att dessa studier ska kunna betraktas som feministiska måste de dock, enligt Cameron, fokusera på *både* män och kvinnor och i synnerhet på arrangemanget som uppstår *dem emellan* (Cameron 1997:21). I denna uppfattning tar teorin bakom gender mainstreaming sin utgångspunkt.

4.2 Diskursanalys

På flera ställen i texterna ovan har begreppet status quo, och behovet av att utmana denna, påtalats som ett grunduppdrag för gender mainstreaming. Status quo har beskrivits som ”en manlig norm” som exkluderar kvinnor från policyprocessens alla skeden, från påverkan, konstruktion och effekter. Ett sätt att synliggöra och förstå denna norm är att använda sig av diskursteori. I det följande kommer en insnävning av vad som i denna framställning menas med begreppet att göras.

4.2.1 Diskursteori – i socialkonstruktivismens fotspår

Diskursteori är ett av flera perspektiv som får anses höra hemma inom socialkonstruktivismen (Winther Jørgensen & Phillips 1999:11). Denna kategorisering bygger på ett antal uppfattningar: För det första hyser den en kritisk inställning till kunskap som tas för given. Diskursanalytiker menar, liksom socialkonstruktivister, att det inte går att förstå världen enbart genom att observera den (i motsats till vad exempelvis positivister anser). Istället måste hänsyn tas till

att observationer alltid färgas av våra föreställningar om dem. T.ex. kan vi kalla färger för blå och röd men det betyder inte att det finns något i de olika färgernas natur som gör att vi *måste* kalla dem så. För det andra menar man att historia och kultur är ytterst relevant i våra försök att förstå olika händelser. Kontexten är avgörande för hur vi ser på saker. T.ex. erkänns inte homosexualitet i många afrikanska länder, medan det i Sverige är politiskt korrekt att gå i prideparaden. För det tredje menar man att vår kunskap om världen inte på något sätt är essentiell. Istället konstrueras den mellan människor i vardagliga sociala processer och uppfattas olika i olika kontexter. Slutligen; denna "kunskap" gör att vissa handlingar betraktas som normala eller naturliga medan andra inte gör det, trots att denna naturlighet alltså inte har en essentiell grund utan är socialt konstruerad (Burr 1995:2ff).

Det finns många sätt att definiera vad en diskurs är och många ansatser för hur diskurser bör studeras. Vivien Burr bjuder dock på en allmän definition som de flesta förmodligen skulle acceptera:

Begreppet diskurs "*refers to a particular picture that is painted of an event (or person or class of persons), a particular way of representing it or them in a certain light.*" (Burr 1995:48)

En diskurs är alltså en osynlig regelbok för vad som är möjligt att tala om eller göra vid ett visst tillfälle. Diskursen konstituerar vad som är "det normala" i ett visst sammanhang. Den bestämmer följaktligen vad som kan sägas (utan att det framstår som onormalt och därmed inte värt att lyssna till) men även vem som får säga det (t.ex. är det i vissa kulturer inte möjligt för yngre att tala när det finns äldre i rummet) (Naples 2003:90). Diskurserna är förstås inte essentiella utan skapas och återskapas genom språklig interaktion mellan människor. Språket är viktigt inom diskursanalysen och innefattar både talat och skrivet språk. Enligt vissa diskursanalytiska perspektiv innefattas även "sociala handlingar" i de diskurskapande interaktionerna. Så gör t.ex. Ernesto Laclaus och Chantal Mouffes omfattande "diskursteori", som kommer att bli utgångspunkten för den kommande framställningen (Winther Jörgensen & Phillips 1999:25f).

4.2.2 Diskursteori enligt Laclau och Mouffe

Laclaus och Mouffes diskursteori bygger på uppfattningen att det ständigt existerar flera konkurrerande diskurser i ett visst sammanhang. Dessa diskurser har dock olika status eller makt, dvs. de har olika hegemonisk ställning. Varje diskurs försöker bli *den* hegemoniska diskursen i sammanhanget. Den försöker följaktligen stärka sin egen ställning på bekostnad av de andra konkurrerande diskurserna. Det är subjekten, deltagarna i de olika sammanhang där diskurserna verkar, som hela tiden återskapar den hegemoniska ställningen. Detta gör dock inte diskursen oföränderlig. Tvärtom är diskurserna ständigt i förändring genom den hegemoniska konkurrensen. Nya diskurser utmanar hegemonin genom

artikulationer. Förändringen går till på så sätt att betydelselösa *element* förvandlas till betydelsefulla *moment*. Laclau och Mouffe förklarar begreppen så här:

”we will call articulation any practice establishing a relation among elements such that their identity is modified as a result of the articulatory practice. /.../ The differential positions, insofar as they appear articulated within a discourse, we will call moments. By contrast, we will call element any difference that is not discursively articulated”. (Laclau & Mouffe 2001:105)

Ett element är alltså något som ännu inte blivit ”norm” i sammanhanget, men i takt med att elementet får mening för sammanhangets deltagare och blir normerat förvandlas det, i diskursteoretiska termer, till ett moment. Denna förvandling från tomt element till betydelsefullt moment kallas alltså artikulation och innebär att diskursen i ett visst avseende har förändrats. Laclau och Mouffe menar att där det råder fullständig hegemoni utkristalliseras inga moment. Där får elementen inte det utrymme då en diskurs är så starkt förknippad med ”naturlighet” att inga utmaningar lyckas vinna mark (Laclau & Mouffe 2001:134). En artikulation är följaktligen lika med en utmaning mot rådande diskurs.

Hur betraktar då Laclau och Mouffe dessa sammanhangets deltagare? Till att börja med benämner de dem ”subjekt”. Ett subjekt är detsamma som en *position* i en diskursiv sammansättning (Winther Jörgensen & Phillips 1999:48). Det innebär att subjektets roll är dubbel. Subjekten konstruerar och rekonstruerar, som nämnt ovan, diskursen men subjektet är också ett barn av den diskurs där hon/han befinner sig och formas i sin tur av diskursen. Stacey Young, feministisk diskursforskare, menar att det inte är säkert att bara för att en människa gör ett eget val måste det betyda att hon revolterar mot strukturerna. I stället kan just denna självvalda handling reproducera och förstärka diskursen, då diskursen är subjektet och subjektet är diskursen (Young 2003:179).

Laclau och Mouffe baserar sin teori på diskursernas fader, Michel Foucault, och detta avsnitt ska här avslutas med ett citat av denne förgrundsfigur innan vi går vidare till appliceringen av diskursanalysen på det aktuella ämnet.

Diskursen försöker förgäves framstå som om den inte är något att bry sig om, men de förbud den drabbas av avslöjar mycket tidigt och mycket snabbt dess koppling till begäret och makten (Foucault 1993:8).

4.3 Den manliga normen

Citatet ovan kunde likaväl ha inlett detta stycke som avslutat det föregående. Det vi kallar för den manliga normen kan närmast beskrivas som en naturaliserad vardag, en diskurs vars koppling till maktens korridorer är otvetydig och samtidigt osynlig. Diskursanalys, som grunden för teorin om den manliga normen, har i det föregående stycket presenterats. I det följande kommer denna manliga norm att diskuteras på ett något mer konkret sätt.

Kommissionen har, i och med sin tillämpning av gender mainstreaming, uppdraget att utmana den manliga norm som råder i policyprocessen. För att kunna utvärdera gender mainstreaming som metod måste vi känna till vad som åsyftas med denna manliga norm. En sådan kännedom kan vi skaffa oss genom diskursanalysen. Vi betraktar följaktligen den manliga normen som en diskurs, i ständig kamp med andra konkurrerande diskurser men som lyckats stanna kvar som den mest hegemoniska. Hur ska då denna diskurs beskrivas? Politiken har varit männens arena under århundraden och EU är inget undantag. Det är ur denna historiska kontext som den manliga diskursen stammar. När kvinnor så har ännu den politiska/offentliga sfären utmanas denna diskurs och den förändras. Denna process går dock långsamt. Maud Edwards beskriver situationen i följande termer:

*”Begrepp som politiker, medborgare och individ är till den grad impregnerade av manlighet att vi inte uppfattar innebörden. En kvinna som stiger in på den politiska scenen blir därför en avvikare, en som måste benämnas **kvinnlig politiker**.”* (Edwards 2002:107)

Den manliga diskursen är följaktligen en där manlighet betraktas som det naturliga och kvinnlighet som avvikande. Att vara avvikande i en politisk diskurs är hämmande, menar Edwards, då den avvikande automatiskt tillskrivs kollektiva attribut som står i direkt motsättning till normen (Edwards 2002:170). Ruth Wodak menar att det är de socialt institutionaliserade genuskategorierna som leder diskursen i denna riktning. Kvinnor kategoriseras som mjuka och medgivande i den traditionella privata sfären och i mötet med den offentliga blir dessa tillskrivna egenskaper ofördelaktiga. Där uppskattas en hårdare, tuffare personlighet som fördomsfullt tillskrivs män (Wodak 1997:4). Följaktligen; vare sig en individ är medgivande eller tuff så har omvärlden (övriga medverkande i diskursen) genom sina förutfattade meningar redan bestämt sig för att känna individen enligt dess kön.

Annica Kronsell menar att när vissa normer, som den manliga diskursen, har institutionaliserats och godtagits som ”det acceptabla” inom en institution blir det svårt att kritisera eftersom de verkar *naturliga* (Kronsell 2005:3). För att utmana en diskurs som är så pass hegemonisk att den verkar vara det enda naturliga krävs dekonstruktion. Laclau och Mouffe menar att målet med diskursanalys måste vara att bryta med diskurserna, att dekonstruera dem, och därigenom bevisa att de är kontingenta, dvs. möjliga *men inte nödvändiga* (Winther Jörgensen & Phillips 2000:56). Kronsell skriver att, genom att synliggöra diskursen, maskuliniteten, blir det synligt att män också har ett genus (Kronsell 2005:4). Hon syftar här på det kvinnliga som det avvikande, dvs. att en kvinnlig politiker måste kallas just det medan det manliga genuset förblir osynligt i all sin självklarhet. Målet för gender mainstreaming bör alltså vara att synliggöra den manliga diskursen och det manliga genuset för att så småningom kunna göra det kvinnliga genuset lika osynligt som mannens är idag eller åtminstone att inse existensen av båda.

Kan då gender mainstreaming utmana den hegemoniska diskursen? Rent diskursteoretiskt bör den kunna göra det. Genom att ständigt föra genusrelationer på tal i policyprocessen bör artikulationer kunna skapas som kan omvandla vad

som nu är tomma element till betydelsefulla moment. Det skulle kunna förändra diskursen till att i större utsträckning inkludera såväl kvinnor som män än vad den gör i dagsläget. Dessa artikuleringer kan följaktligen skapas ur såväl sociala handlingar (som att man faktiskt genomför utbildningar i gender mainstreaming etc.) som ur texter (policyprocessen är uppbyggd av både talat och skrivet språk). Teoretiskt ser alltså potentialen för gender mainstreaming god ut. Hur verkligheten ser ut får följande analys utvisa.

5 Kioskvältare eller dagslända? - undersökningen

Då vi nu har tillskansat oss en viss kunskap, dels om gender mainstreaming – dess bakgrund och syfte samt praktiska genomförande –, dels om den teori som ligger till grund för det, styrs förstås nyfikenheten åt det verkliga livet. I teorin ser det ju ut att fungera men dikt överträffar ofta verklighet. För att komma till rätta med denna gnagande oro kommer resten av uppsatsen att presentera en analys av gender mainstreamings verklighetsförankring.

5.1 Övergripande metod

Undersökningen som ska presenteras bygger på analyser av ett antal policys inom Generaldirektoratet för sysselsättning, socialpolitik och lika möjligheter. Det är policys inom området sysselsättning som kommer att bli föremål för undersökningen. Sysselsättningspolitiken är ju, liksom alla andra områden, belagt med ansvaret att implementera gender mainstreaming i varje policyprocess och området har en lång tradition av att arbeta med jämställdhetsfrågor. Det är följaktligen ett ”best practice”- exempel. Anledningen till valet är helt enkelt att om inte detta område lyckas med uppgiften att applicera gender mainstreaming så lär inga andra heller göra det. Att inte undersöka klassiska ”kvinnofrågeområden” som familjepolitik eller barnomsorg är ett medvetet val som stammar ur uppfattningen att dessa riskerar att fastna i kvinnoperspektivet som traditionellt har varit utgångspunkt för dessa områden och därmed inte ser att genus även innefattar män. Vad gäller denna invändning kommer paralleller att dras till Lombardos och Meiers (2006) analys av just familjepolitiken i EU och de resultat som denna visar på.

Undersökningen bygger på diskursteori. Dels därför att diskursen är grunden för det motstånd gender mainstreaming vill skapa, och dels därför att författaren menar att det inte går att förstå en policy enbart genom att, enligt positivistisk manér, observera den. Istället måste hänsyn tas till att observationer alltid färgas av våra föreställningar om dem. Stacey Young menar att fundamentala bevis i policyanalys ofta är maskerade genom att de ingår i rådande hegemoniska diskurs och därmed betraktas som naturliga (Young 1997:197). Diskursanalys, av något slag, är följaktligen bäst lämpad för den här typen av analys.

Självklart finns det problem med just diskursanalys som forskningsmetod. För det första kan forskaren själv aldrig ställa sig utanför diskurserna. Att det inte existerar någon tolkningsfri värld är ju diskursteorins absoluta grundsten. Att

forskaren är en del av de diskurser som omger henne/honom, dels i det vardagliga livet och dels i den forskning som hon/han tagit del av, är givetvis problematiskt då även forskaren löper risken att gå i linje med diskursen och dess ”naturlighet” och därmed inte kunna se igenom den. Denna risk går givetvis inte att gardera sig mot. Däremot bör den minska betydligt genom själva medvetenheten om problematiken. För det andra kan de svar undersökningen ger aldrig betraktas som någon absolut objektiv sanning. Foucault skriver:

”...om man /.../ frågar sig vilken denna vilja till sanning som ständigt finns i våra diskurser och som följt oss genom många århundraden av vår historia är och har varit – eller om man frågar sig vilken typ av uppdelning som generellt sett styr vår vilja till kunskap – då kanske något som liknar ett utestängningssystem (dvs ett historiskt, modifierbart och institutionellt tvingande system) börjar framträda.” (Foucault 1993:11)

Även undersökningens resultat är format av de diskurser som forskaren befinner sig i. Dessutom är de diskurser som *läsaren* är en del av avgörande för hur framställningen i nästa skede *läses*. Även här blir ”lösningen” medvetenheten. Då inget annat är möjligt måste detta problem helt enkelt tas i beaktande och reflekteras över men samtidigt accepteras som en oundviklig del av en diskursiv verklighet.

5.2 Praktiskt applicerad metod – WPA

Carol Lee Bacchi är en australiensisk forskare och professor vars forskningsfält främst har varit policyanalys och diskursteori, med en feministisk vinkel. I boken *Women, Policy and Politics: the construction of policy problems* presenterar hon en metod som ställer sig kritisk till gängse policyteori. Bacchis grundtes är att samhället är uppbyggt av och kring diskurser. Med diskursteorin som utgångspunkt utformar hon en kritik mot vedertagen policyteori som attackerar fokuset på ”problemet” och dess ”lösningar”. Bacchi menar att det är *hur vi ser på* problemet som är intressant, då detta är grunden för all utformning av beslut (Bacchi 1999:2).

Bacchi vill, för att utveckla studiet av policys, införa något som hon kallar en ”What’s the Problem? -ansats” (hädanefter WPA) och det är denna som den kommande undersökningen ska bygga på. Istället för att fokusera på problemet och dess lösning måste vi, menar Bacchi, inse att våra uppfattningar om dessa knappast är neutrala. De är påverkade av underliggande diskurser och måste därmed dekonstrueras för att kunna förstås (Ibid:51). Detta, föreslår hon, görs bäst genom att fokusera på *hur problemet identifieras* i policyn, snarare än på vad problemet sägs vara explicit. WPA tar utgångspunkt i fem frågeställningar:

1. Hur identifieras problemet antingen i ett specifikt policyförslag eller i en policydebatt?

2. Vilka fördomar och antaganden ligger till grund för denna identifiering?
3. Vilka effekter kan en sådan identifiering av problemet få? Hur framställs föremålen för policyn? Vad kan tänkas förändras genom policyn? Vad förändras troligen inte? Vem kan tänkas vinna på denna identifiering?
4. Vad har *inte* problematiserats?
5. Om problemet hade identifierats på ett annat sätt, hur skulle effekterna ha sett ut? (Ibid:12f)

Bacchi menar att ett ändamålsenligt sätt att börja sin analys på är att identifiera hur det undersökta ämnet fick sin status som ett socialt problem (Ibid:206). Detta är nämligen det avgörande tillfälle då ”problemet” fördes upp på den politiska agendan. Hur det identifieras idag stammar ur detta, även om förändringar givetvis kan ha skett. Här är det följaktligen nödvändigt att betrakta kontexten; vilka frågor/förhållanden som då var aktuella, vilka diskurser som bör ha varit hegemon, vilka beslutsfattarna var osv.

Målet med WPA kan sägas vara att identifiera rådande diskurser genom att titta på policyförslag eller policydebatter och, genom att ställa sig ovanstående frågor, skapa förståelse för varför policyn ser ut som den gör samt vilka konsekvenser det eventuellt kan få. En WPA-analys är användbar i avsikt att utvärdera bruket av gender mainstreaming i EU, då den ger möjlighet att kritiskt granska idén och bruket av gender mainstreaming genom ett avslöjande och synliggörande av vilka förutfattade meningar som ligger till grund för beslutfattandet.

Följande kapitel kommer att diskutera de frågor som ställdes i inledningen; Hur ser den manliga normen ut? Hur kan gender mainstreaming förstås som en utmaning mot denna norm? *Kan* gender mainstreaming utmana den? För att finna svar på dessa frågeställningar har ett antal meddelanden/kommunikationer (KOM-rapporter) från Kommissionens utskott för sysselsättning och socialpolitik analyserats utifrån WPA. Dessutom kommer paralleller att dras till rapporter (även dessa framställda av Kommissionen) på området gender mainstreaming. Anledningen till att enbart policyprocesser i Kommissionens regi analyseras är att det är Kommissionen som har huvudansvaret för frågan. Valet av instans blir följaktligen, återigen, ett best practice-exempel. De flesta rapporter är hämtade från 2006 och 2007, med några undantag där den äldsta är från 2003. Målet har varit att hålla sig inom 2000-talet för att ge policyprocessen en chans att anpassa sig till gender mainstreaming och dess innebörder. Läsaren kommer dessutom att märka att vissa av rapporterna citeras på engelska och vissa på svenska. I möjligaste mån har rapporter med svensk översättning använts. Alla rapporter finns dock inte översatta till svenska, varpå dessa kommer att redovisas med engelska citat.

För ytterligare förståelse av hur undersökningen baserats på WPA hänvisas läsaren till bilaga 1 där ett exempel finns angivet.

6 Den manliga normen i EU:s policyprocesser

Traditionellt har arbetsmarknaden varit en plats för mannen. Först efter världskriget började kvinnor förvärvsarbete i större utsträckning och även om deras antal har ökat i stadig takt under de senaste årtiondena låg gapet mellan kvinnor och män i förvärvsarbete år 2004 på 15,2 % (Kommissionen 2006:9). Dessutom är skillnaden mellan män och kvinnor vad gäller antalet arbetade timmar per dag omfattande. Enligt Kommissionens rapport om jämställdhet från 2006 arbetar 32,6 % av de arbetande kvinnorna deltid i jämförelse med 7,4 % av männen (Ibid.). Fortfarande är arbetsmarknaden följaktligen en i huvudsak manlig arena.

Vad har då det för konsekvenser för sysselsättningspolitiken? Liksom på arbetsmarknaden har den beslutsfattande majoriteten traditionellt bestått av män. Detta gäller givetvis även EU. Även om den majoriteten inte är fullt så stark idag och konsensus råder i uppfattningen att jämställdhet mellan könen är av godo är det inte omöjligt att tänka sig att den traditionella fördelningen fortfarande har ett finger med i spelet. Ett finger som skulle kunna benämnas en manlig norm, eller en manlig diskurs. Hur ser då denna ut och är den identifierbar?

6.1 En hegemonisk manlig diskurs

I vissa fall är den manliga normen faktiskt direkt identifierbar i de analyserade KOM-rapporterna. Det gäller rapporter som helt misslyckats med att implementera det genusperspektiv som krävs av dem. Ett exempel är *KOM(2007) 591; en översyn av social- och arbetsmarknadslagstiftningen för fler och bättre arbetstillfällen inom sjöfartssektorn i EU*. I rapporten används begreppet *sjöanställd* synonymt med begreppet *sjöman*. Man använder också begreppet *besättningsmän*. Dessutom benämns den anställde vid ett tillfälle explicit *han*; ”I direktivet identifieras utstationerade arbetstagare som under en begränsad tid utför arbete inom en annan medlemsstats territorium än där *han* vanligtvis arbetar” (förf. kurs.). Det faktum att man inte kunnat hålla sig till en könsneutral benämning tyder på en hegemonisk diskurs där den sjöanställda ses som först och främst en man. Denna hegemoni har inte lyckats utmanas av en mer genusifierad diskurs, något som inte heller görs genom detta dokument. Att en sjöanställd är en man har följaktligen blivit institutionaliserat i den grad att det betraktas som det naturliga.

I *KOM(2005) 32; om vissa aspekter på villkoren för anlitande av mobil personal i gränsöverskridande driftskompatibel trafik*, behandlas subjekten för policyn, personalen, dock som helt könsneutral. Inte heller detta angreppssätt utmanar på något sätt den manliga normen. Ingenstans nämns att det skulle finnas skillnader mellan könen vad gäller rådande arbetsituation eller möjligheter och behov. Man förutsätter följaktligen att sådana skillnader inte har någon betydelse för policyn och har därmed tvingat läsaren att enbart lita till sina egna antaganden och förutfattade meningar om vem den mobila personalen i tågtrafiken (som det här handlar om) är.

I vissa fall nämns genusperspektivet på ett, vad som närmast får uppfattas som pliktskyldigt, sätt. I *COM(2005) 141; Integrated guidelines for growth and jobs*, nämns i merparten av rapporten ingenting om en segregerad arbetsmarknads effekter på tillväxt och arbetsmöjligheter. Först i annexet kommer två uttalanden i den riktningen: ”Equal opportunities, combating discrimination and gender mainstreaming are essential for the progress” samt ”Special attention should be paid to tackling the persistent employment gaps between men and women”. Inget av dessa uttalanden utvecklas vidare och får närmast betraktas som standardklausuler i sammanhanget. Uppenbarligen ser skribenterna inget behov av att diskutera bristande jämställdhet på arbetsmarknaden i samband med ”guidelines for growth and jobs”.

I dessa tre exempel betraktas eventuella skillnader mellan mäns och kvinnors möjligheter och situationer som irrelevanta för sammanhanget. Detta kan ses som påverkat av en traditionell diskurs där konkurrerande genusmedvetna diskurser inte lyckats utmana. Då arbetsmarknaden traditionellt varit ett manligt område finns det anledning att misstänka att den hegemoniska diskursen är en manlig sådan. Det blir ännu mer tydligt i följande exempel. *KOM(2007) 304; utstationering av arbetstagare i samband med tillhandahållande av tjänster – att maximera fördelar och möjligheter och samtidigt värna om skyddet för arbetarna*, nämner inte heller något om kvinnors och mäns olika förutsättningar. Att det är den manliga diskursen som är hegemon, att de utstationerade arbetstagarnas naturliga kön bör vara manligt, blir mer eller mindre uppenbart i följande citat: (Utstationering av arbetare) ”...kan spela en avgörande ekonomisk roll genom att fylla upp tillfälliga luckor i tillgången på arbetskraft inom vissa yrken eller sektorer (t.ex. byggnad och transport)”. I sammanhanget där ett genusperspektiv lyser med sin frånvaro blir det illustrerande för denna framställnings argumentation att en exemplifiering med traditionellt manliga yrkeskategorier används. De utstationerade arbetarna identifieras med största sannolikhet som män varpå den manliga diskursen synliggörs.

I samma rapport beklagar man brist på ”...exakta siffror eller uppskattningar av antalet utstationerade arbetstagare i EU”. Man bedömer antalet utgöra ca 0,4 % av EU:s befolkning i arbetsför ålder och någon könssegregering redovisas inte. Enligt Europeiska Rådets sju punkter, som redovisades i kapitel 3.2, är könsuppdelad statistik nödvändig för lyckosam implementering av gender mainstreaming. Kanske är bristen på detta en anledning till det icke existerande genusperspektivet i *KOM(2007) 304*. Om man inte har kunskap om hur könsfördelningen ser ut är det lättare att sluta sig till att ens förutfattade meningar

måste stämma. Inte heller i *KOM(2005)* 32, som diskuterades ovan, är den redovisade statistiken könssegregerad.

6.2 Konkurrerande diskurser

Alla KOM-rapporter uppvisar dock inte lika nedslående tendenser. Tvärtom kan det i flera fall skönjas hur den hegemoniska manliga diskursen både omedvetet och medvetet utmanas av mer inkluderande diskurser. Ett lysande exempel finns i *KOM(2007)* 498; *om att främja unga människors fulla deltagande i utbildning, arbetsliv och samhälle*. Här erkänns unga kvinnors och mäns skilda förutsättningar och livssituationer. Man diskuterar dessutom män specifikt likaväl som kvinnor (vilket vi nedan kommer att se inte hör till vanligheterna). Till exempel skriver man att ”unga kvinnor är överrepresenterade bland de som står utanför arbetsmarknaden eller är arbetslösa, och klyftan i förhållande till män ökar”. Ett exempel som rör mäns missgynning av bristande jämställdhet är ”unga män är överrepresenterade bland dem som lämnar skolan i förtid”. Här har en diskurs som inkluderar både kvinnor och män verkligen lyckats utmana den manliga diskursen.

KOM(2007) 498 är alltså ett lysande exempel, men hör dessvärre till undantagen. I de flesta KOM-rapporter som har analyserats i denna undersökning tycks den manliga diskursen vara utgångspunkten men samtidigt kan konkurrerande diskurser i form av genusperspektiv och gender mainstreaming skönjas, även om dessa än så länge enbart *utmanar* hegemonin. Nedan delas dessa rapporter in i två familjer; en där genus visserligen diskuteras men faller bort när det kommer till åtgärdsprogram, och en där genus definitivt diskuteras men där synen på jämställdhet fokuserar enbart på kvinnor och tycks glömma bort mannen, dvs. med ett kvinnoperspektiv (se kapitel 2.2 om positive action ovan) som utgångspunkt.

6.2.1 Jämställdhet i teori men inte i praktik?

I många KOM-rapporter är det tydligt hur de konkurrerande diskurserna försöker utmana hegemonin, men inte når riktigt ända fram. En sådan är *KOM(2006)* 249; *om anständigt arbete för alla, EU:s bidrag till agendan för anständigt arbete i världen*. Här följer man ILO:s politiska dagordning och menar redan i inledningen att ”alla män och kvinnor skall ges en reell möjlighet att få ett anständigt och produktivt arbete på fria, rättvisa, trygga och värdiga villkor”. Agendan bygger på ”produktiv och fritt vald sysselsättning, arbetsrätt, social trygghet, dialog mellan arbetsmarknadens parter och beaktande av könsperspektivet”. Så långt låter det som ett gott exempel på gender mainstreaming. När det däremot kommer till kapitlet ”Ansvars- och insatsområden för EU”, dvs. själva handlingsplanen, är det plötsligt tyst om det omhuldade könsperspektivet trots att det hade passat in under flera underrubriker.

I *COM(2006) 815; on guidelines for the employment policies of the Member States*, görs klart att “more attention has been paid to an integrated lifecycle approach to work but policies for young people, women and older workers are mostly treated separately”. Man ser alltså ett behov av att integrera såväl kvinnor som män i allt policyarbete och en konkurrerande diskurs gör sig följaktligen gällande. När det kommer till de instruktioner som rapporten mynnar ut i innehåller dessa dock inga råd till medlemsstaterna i den riktningen.

I ovanstående exempel har den hegemoniska manliga diskursen definitivt stött på motstånd. Mer inkluderande diskurser försöker, säkerligen i linje med direktivet om gender mainstreaming, bryta sig in och lägga sig i hur policyn bör utformas. Den hegemoniska diskursen är dock stark och erfarenheten av de nya är liten. Därför lyckas det inte hela vägen fram. I vissa fall når genusperspektivet så långt som till handlingsprogrammet, men där blir det bara halvgjort, som i *KOM(2007) 62; om bättre kvalitet och produktivitet i arbetet*. Följande citat är illustrativt i sammanhanget: ”bristande jämställdhet, på arbetsplatsen och i andra sammanhang, kan påverka kvinnors säkerhet och hälsa i arbetslivet och därigenom deras produktivitet i arbetet. Vissa frågor som särskilt berör mäns arbetsmiljö behöver också uppmärksammas”. Så långt är allt väl. Man uppmärksammar såväl kvinnors som mäns specifika behov, men längre än så kommer man inte. En noggrann genomläsning av rapporten ger inga ledtrådar till vilka dessa frågor, som berör mäns arbetsmiljö, är och om de har något med den bristande jämställdheten att göra. När det kommer till det handlingsprogram som utformas för att förbättra kvaliteten och produktiviteten i arbetslivet har männens särskilda frågor glömts bort. Då är det kvinnorna som står i fokus. Europeiska arbetsmiljöbyrån uppmanas t.ex. ”att genom sitt riskcentrum genomföra en analys av de särskilda utmaningar på arbetsmiljöområdet som följer av det faktum att fler kvinnor /.../ deltar i arbetslivet”. Dessutom är det ”viktigt att ta bättre hänsyn till de hälso- och säkerhetsaspekter som särskilt gäller kvinnor”. Den som fortfarande minns att det fanns vissa frågor som särskilt berörde mäns arbetsmiljö får varken veta hur dessa ser ut eller hur de ska behandlas.

6.2.2 Jämställdhet – en kvinnofråga?

I slutet av det förra stycket fick vi ta del av en KOM-rapport där jämställdheten i slutänden blev en kvinnofråga trots att mannen som subjekt faktiskt togs upp som en del. I flera rapporter blir det ännu tydligare att jämställdhetsfrågan är en fråga om och för kvinnor. Här kan paralleller dras till den ”epok” av positive action som föregick genusperspektivet och som fortfarande är en viktig del av EU:s arbete för lika villkor mellan könen. Positive action handlade, som bekant, om att göra jämställdhetsarbete genom specifika insatser för kvinnor, för att höja deras status och konkurrenskraft etc. I de exempel på KOM-rapporter som kommer att ges nedan är detta den genomgående trenden.

I *KOM(2007) 424; Utjämna löneskillnaderna mellan kvinnor och män*, identifieras problemet som en fråga som enbart rör kvinnor. Följande citat är illustrativt: ”Löneskillnader får stora konsekvenser för kvinnors ekonomiska och

sociala ställning, både under och efter själva yrkeslivet. Det hindrar *kvinnor* att få samma ekonomiska oberoende som män. /.../. Skillnaderna gör också *kvinnor* mer utsatta för fattighetsrisken...” (förf. kurs.). Ingenstans i denna följd av effekter nämns hur män påverkas av lönegapet.

I KOM(2003) 843; om översynen av direktiv 93/104/EG om arbetstidens förläggning i vissa avseenden, påpekas att det finns ett behov av att kunna kombinera arbete med familjeansvar. I följande citat blir det tydligt vem det är som bör ha denna möjlighet. Man menar att behovet har sin grund i ”sociologiska förändringar i det europeiska samhället, särskilt den stora tillströmningen av kvinnor till arbetsmarknaden, ökad skilsmässofrekvens, instabila och heterogena familjestrukturer samt den demografiska utvecklingen”. Det är kvinnorna som behöver kunna kombinera arbete med familjeliv nu när de strömmat till arbetsmarknaden. Att männens roll, i o m kvinnors yrkesarbete, förändras nämns inte.

I KOM(2007) 359; om gemensamma principer för ”flexicurity, är grundprincipen att flexicurity är något positivt för alla. Det omfattar ett ”socialt skydd /.../ som underlättar för *människor* att kombinera arbete och familjeansvar, som att ta hand om barn” (förf. kurs.). Vad som åsyftas med *människor* blir dock mer klart i följande citat: ”Kvinnor varvar till exempel oftare än män perioder av arbete med perioder då de inte arbetar, framför allt när de försöker förena arbetsliv och familjeliv. De påverkas därför i högre grad av minskad rekrytering på grund av ett starkt anställningsskydd”. Hur män påverkas nämns inte.

I den stora merparten av de policys som ingått i denna undersökning har försök gjorts att implementera ett genusperspektiv i de olika policyområdena. Detta tyder på att ett antal konkurrerande diskurser nu slåss om utrymmet. Den manliga diskursen, som gör genusperspektivet svårare att implementera i handlingsplanerna och som gör jämställdhetsfrågan till en kvinnofråga, innehar dock, eventuellt med undantag från KOM(2007) 498, fortfarande den hegemoniska rollen. Men utmanarna gör hela tiden attacker, eller artikulationer för att använda Laclaus och Mouffes diskursteori.

7 Ur ett diskursteoretiskt perspektiv – vad är problemet?

Vad den ovan presenterade WPA-analysen av ett antal exemplifierande KOM-rapporter alltså visar är en hegemonisk manlig diskurs i, med ett undantag, samtliga analysobjekt. I de flesta fall har dock denna norm utmanats av en mer inkluderande norm, den som gender mainstreaming föreskriver och som tar hänsyn till båda könen. Ett genusperspektiv är på något sätt inorporerat i policyprocessen.

Att ett antal policys diskuterar genusperspektivet i teori men inte i praktik, kan förmodligen förklaras med bristande erfarenhet av den här typen av arbete samt undermålig kunskap. Här ligger problemet knappast i gender mainstreaming i sig, som är föremålet för den här undersökningen, utan snarare i hur väl arbetet med att implementera denna har fallit ut. Denna ”familj” av policys kommer därmed att lämnas därefter. Vad som däremot är intressant för själva utformningen och definieringen av gender mainstreaming är familj nummer två (från kapitel 6.2.2 ovan) som avslöjar hur mannen som subjekt tycks falla bort vid en diskussion om genus och jämställdhet i policyprocesser, även där goda försök att implementera perspektivet har gjorts. För att förstå på vilket sätt detta är problematiskt ska vi återigen vända oss till diskursteori enligt Laclau och Mouffe.

En hegemonisk diskurs utmanas och förändras genom artikulationer. En artikulation är ett utfall eller en handling som inte i ursprungsläget är betydelsefull för den hegemoniska diskursen. Vi kallar detta ett element och i det här fallet kan vi jämföra elementet med genusperspektivet. Genusperspektivet har inte tidigare haft en plats i den hegemoniska manliga diskursen. Den manliga normen har ju varit det naturliga och när något är naturligt behövs ingen förändring. Genom konstanta utfall av elementet mot den manliga diskursen skapas dock en utmaning. Sakta men säkert börjar diskursen förändras och elementet förvandlas i den ideala situationen till ett moment, något som har betydelse. Den manliga naturligheten utmanas och en ny hegemonisk diskurs som inkluderar *både* kvinnor och män skapas. Om alla KOM-rapporter såg ut som det lyckade exemplet *KOM(2007) 498*, som diskuterades ovan, skulle resultatet av en analys, utformad såsom i denna uppsats, visa följande: Genusperspektivet hade blivit ett moment och den manliga diskursen, i sin ursprungliga form, hade förändrats till förmån för en mer inkluderande och genusmedveten diskurs.

Som vi har erfarit följer dock inte alla policyprocesser en sådan linje. Tvärtom visar analysen att utmaningar, artikulationer, visserligen är närvarande och har fått visst fotfäste, men fortfarande inte har lyckats förändra den hegemoniska diskursen fullt ut. Är EU då på vägen dit? Handlar det inte bara om att vänta och låta tiden ha sin gång? Om problemet enbart hade legat i att genusperspektivet

nått teorin och missat praktiken hade det argumentet förmodligen varit mer än tillräckligt. Så är ju dock inte fallet. Det intressanta är, som analysen har visat, att ett annat perspektiv än genusperspektivet har gjort sig gällande; nämligen det vi kan kalla kvinnoperspektivet och som stammar ur Positive Action-epoken.

För att lyckas utmana den manliga diskurs som ligger till grund för allt policyarbete måste den, som diskuterats under kapitel 4.3, synliggöras. När något är så pass institutionaliserat att det betraktas som naturligt blir det svårt att ifrågasätta. Vad finns det annat än det naturliga? Laclau och Mouffe menar att målet med all diskursanalys är att visa att hegemoniska diskurser är kontingenta; att de är möjliga men knappast nödvändiga. För att kunna utmana den manliga diskursen behöver denna avslöjas som kontingent. Att män också har ett genus, att jämställdhet och bristen därav, inte bara handlar om att förändra kvinnor till att passa in i rådande diskurs utan snarare att förändra *diskursen* till att innefatta och byggas kring såväl kvinnor som män. Ett fokus på kvinnor i rekommenderade åtgärder för jämställdhet *förstärker* snarare diskursen att den manliga normen är det naturliga och att kvinnor måste ges särskilt understöd för att anpassas till den. För att gender mainstreaming ska vara ett verkningsfullt redskap i syfte att utmana den manliga normen måste det istället kunna förändra systemet, inte bara kvinnorna. I följande kapitel kommer detta att diskuteras mer praktiskt, ur perspektivet gender mainstreaming.

8 Kan gender mainstreaming göra skillnad?

EU:s jämställdhetsarbete har en dubbel inriktning. Förutom gender mainstreaming, med målet att integrera ett genusperspektiv i alla politikområden, ingår även att vidta ”särskilda åtgärder” för att frambringa jämställdhet såväl inom unionen som utanför den. Denna dubbelhet anses nödvändig för att på ett effektivt sätt kunna skapa ett jämställt Europa. Kommissionens ”En färdplan för jämställdhet 2006 – 2010” (KOM(2006) 92) säger aldrig explicit att dessa särskilda åtgärder skulle vara för kvinnor och poängterar dessutom på flera ställen hur både män och kvinnor påverkas av den bristande jämställdheten. Trots det har denna uppsats analys visat att de insatser som KOM-rapporterna rekommenderar har sitt fokus på just kvinnor. Vad kommer sig då detta av? En orsak kan finnas i att under positive action-epoken var det just kvinnor som skulle vara fokus för de särskilda insatserna när det kom till jämställdhetsfrågan. Detta antagande finner stöd i en noggrannare läsning av färdplanen för jämställdhet, där rekommenderade åtgärder, trots ett i övrigt envist fokus på såväl män som kvinnor, ändå halkar in på just kvinnor. T.ex. rekommenderas att medlemsstaterna ”främja(r) företagande bland kvinnor och ett företagsklimat som gör det lättare för kvinnor att starta och utveckla företag” (KOM(2006) 92:5). Dessutom kommer Kommissionen under 2007 att ”skapa ett EU-nätverk för kvinnor i beslutsfattande ställning inom näringsliv och politik” (Ibid:7). Några specifika åtgärder för män, såsom för kvinnor, återfinns inte. Det tycks, på basis av detta samt analys av KOM-rapporterna, vara ett realistiskt antagande att EU:s dubbla strategi, med gender mainstreaming och särskilda åtgärder tenderar att bli gender mainstreaming och positive action, dvs. att det råder en sammanblandning av begreppen.

Är detta då så problematiskt? Det verkar ju trots allt rimligt att det kan behövas särskilda åtgärder för att arbetet med jämställdhet ska bära frukt. Läsaren bör dock uppmärksamma att det här inte är de särskilda åtgärderna i sig som denna framställning vänder sig emot, utan snarare hur ensidigt dessa åtgärder fokuseras. Problemet med den dubbla strategin, med gender mainstreaming och positive action, är att dessa två fullständigt olika sätt att se på jämställdhetsarbete gör dem inkompatibla och till och med kontraproduktiva då de ska verka tillsammans. Gender mainstreaming baseras på en medvetenhet om en hegemonisk manlig norm som behöver dekonstrueras och synliggöras i allt policyarbete för att nå en mer jämställd process och förhoppningsvis ett mer jämställt resultat. För att kunna synliggöra denna diskurs måste den hegemoniska och naturliggjorda manligheten avslöjas och det görs knappast genom att fokusera jämställdhetsarbetet på kvinnor. Ett sådant fokus förstärker snarare synen på kvinnan som avvikande och passar redan in i den hegemoniska manliga diskursen.

Det är denna argumentations förslag att för att kunna utmana status quo behöver EU följaktligen en enhetlig strategi som vilar på *en* solid grund, inte två.

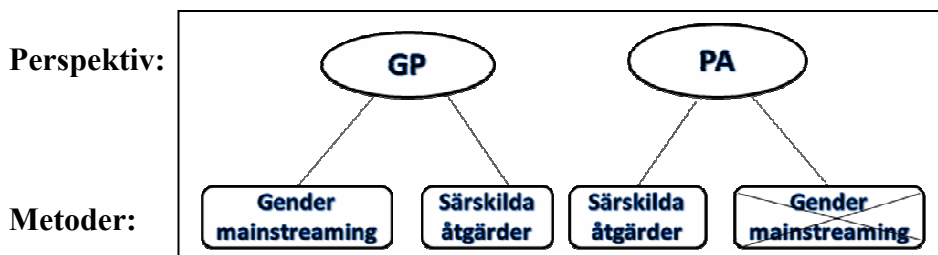
Maria Stratigaki (2005) kritiserar gender mainstreaming just på grund av dess påstådda neutraliserande av positive action. I likhet med flera andra kritiker (jmf. t.ex. Rees 1998:167) menar hon att gender mainstreaming har underminerat de krav på positive action som hon anser är nödvändiga för att föra jämställdhetsarbetet framåt. Hon skriver att ”in hostile gender equality policy environments GM (Gender Mainstreaming förf. not.) may be conceived and applied as an alternative to positive action and used to downplay the final overall objective of gender equality”. Denna uppsats menar att det snarare är positive action som riskerar att underminera gender mainstreaming. När två metoder ska användas parallellt måste deras grundläggande syn på frågan stämma överens. Annars tar resultaten ut varandra, dvs. ett kvinnofokus i jämställdhetsarbetet neutraliserar genusansatsen och syftet att utmana den manliga normen misslyckas.

Emanuela Lombardo och Petra Meier (2006) kommer i sin kritik av gender mainstreaming fram till att definitionen av gender mainstreaming är tom och bidrar till ett alltför fritt tolkande av begreppet som resulterar i en ofta antifeministisk användning. De menar t.ex. att fokus måste ligga på genus, och inte enbart på kvinnor. Deras kritik ligger dock i definitionen av begreppet gender mainstreaming, något som denna uppsats har visat inte är den enda förklaringen till problematiken. Snarare är det begreppet positive action, eller särskilda åtgärder (som nuvarande Färdplan för jämställdhet väljer att benämna det), som borde definieras tydligare.

Gender mainstreaming är, enligt denna undersöknings resultat, en metod som riskerar att falla då den kombineras med en annan metod vars grundantagande ligger så pass långt ifrån gender mainstreamings att de tar ut och motarbetar varandra. I den kontexten kan gender mainstreaming inte få den fulla utslagskraft, i ambitionen att utmana status quo, som den har potential för.

9 Sammanfattande slutsats

För att knyta ihop säcken och bättre förstå resultatet av denna uppsats undersökning kan följande modell vara till hjälp:

Det finns givetvis flera sätt att arbeta med jämställdhet. EU har valt en dubbel strategi med de två metoderna *gender mainstreaming* och *särskilda åtgärder*. Hur dessa metoder är uppbyggda beror på vilket perspektiv som ligger till grund för dess konstruktion. Denna uppsats har presenterat tre sådana perspektiv i EU:s historia; likabehandling, positive action och genusperspektivet. Ovan ser vi de två perspektiv som, enligt denna undersökning, är de som har störst inflytande idag; genusperspektivet (GP) och positive action (PA). Genusperspektivet omfattar främst *gender mainstreaming*, men kan samtidigt rymma en form av *särskilda åtgärder* som uppmärksammar genus framför kön och vars åtgärder riktar sig till såväl män som kvinnor. Positive action har inga problem med att omsluta *särskilda åtgärder* där dessa får representeras av åtgärder riktade till kvinnor specifikt i egenskap av att vara den underrepresenterade gruppen jämfört med män. Däremot är positive action, av samma anledning, inte kompatibel med *gender mainstreaming*. *Gender mainstreaming* handlar om att inkorporera ett *genusperspektiv* i alla policyprocesser och att avslöja den hegemoniska manliga diskursen. Ett perspektiv som positive action, där kvinnor är fokus för jämställdhetsarbetet, klarar inte att inlemma genus som något som gäller såväl män som kvinnor i policyarbetet. Inte heller är det möjligt att utmana en manlig diskurs som blivit naturlig genom att se jämställdhet som en kvinnofråga. Då osynliggörs det manliga genuset återigen och en utmaning av diskursen förbli omöjlig.

Denna undersökning har visat att det, trots idoga försök av *gender mainstreaming*s förespråkare att implementera *genusperspektivet* i policyarbetet, fortfarande stannar vid implementering av *kvinnoperspektivet*. Orsaken till detta ligger inte i *gender mainstreaming* utan i den dubbla strategi där metoden ska kombineras med *särskilda åtgärder*. Inte heller det hade behövt vara ett problem om inte *särskilda åtgärder* fortfarande varit definierat enligt idén att dessa åtgärder enbart ska rikta sig till kvinnor, dvs. då rester av positive action lever kvar i

jämställdhetsarbetet. En tydligare definition av vad särskilda åtgärder innebär är nödvändigt för att denna dubbla strategi ska lyckas i sin föresats att utmana och synliggöra den manliga normen. Så länge särskilda åtgärder blandas ihop med positive action kan systemet med den dubbla strategin inte bära frukt. Positive action kan, vilket modellen ovan visar, aldrig ligga till grund för gender mainstreaming och de två metoderna; gender mainstreaming och särskilda åtgärder, bli därmed inkompatibla. Gender Mainstreaming kanske inte är en dagslända, men i nuvarande form blir det heller aldrig en kioskvältare.

10 Referenser

Följande referenslista är uppdelad i två avsnitt. Den första redovisar de KOM-rapporter som har använts som material i uppsatsens undersökning och den senare tar upp den litteratur som använts i uppsatsens bakgrundsteori.

10.1 Primärmaterial

- COM(2004) 239 final. Communication from the Commission: *Strengthening the implementation of the European Employment Strategy*. Proposal for a Council Decision: *On guidelines for the employment policies of the Member States*. Recommendation for a Council Recommendation: *On the implementation of the Member States' employment policies*.
- COM(2005) 141 final. *Integrated Guidelines for Growth and Jobs (2005-2008)* including a Commission Recommendation: *on the broad guidelines for the economic policies of the Member States and the Community* and a Proposal for a Council Decision: *on guidelines for the employment policies of the Member States*.
- COM(2006) 815 final. Proposal for Council Decision: *On guidelines for the Employment Policies of the Member States*.
- COM(2007) 738 final. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: *Situation of disabled people in the European Union: the European Action Plan 2008-2009*.
- COM(2007) 773 final. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: *Mobility, an instrument for more and better jobs: The European Job Mobility Action Plan (2007-2010)*.
- KOM(2003) 843 slutlig. Meddelande från Kommissionen till Rådet, Europaparlamentet, Europeiska Ekonomiska och Sociala Kommittén samt Regionkommittén samt arbetsmarknadens parter inom gemenskapen: *om översynen av direktiv 93/104/EG om arbetstidens förläggning i vissa avseenden*.
- KOM(2004) 383 slutlig. Meddelande från Kommissionen till Rådet, Europaparlamentet, Europeiska Ekonomiska och Sociala Kommittén och Regionkommittén: *Globaliseringens sociala dimension – EU:s politiska bidrag för att få fördelarna att gynna alla*.
- KOM(2005) 32 slutlig. Förslag till Rådets Direktiv: *om avtalet mellan Europeiska järnvägs gemenskapen (CER) och Europeiska transportarbetarfederationen*

- (ETF) om vissa aspekter på villkoren för anlitande av mobil personal i gränsöverskridande driftskompatibel trafik.*
- KOM(2006) 249 slutlig. Meddelande från Kommissionen till Rådet, Europaparlamentet, Europeiska Ekonomiska och Sociala Kommittén samt Regionkommittén: *Anständigt arbete för alla, EU:s bidrag till agendan för anständigt arbete i världen.*
- KOM(2007) 62 slutlig. Meddelande från Kommissionen till Rådet, Europaparlamentet, Europeiska Ekonomiska och Sociala Kommittén samt Regionkommittén: *Bättre kvalitet och produktivitet i arbetet: Gemenskapens arbetsmiljöstrategi 2007-2012.*
- KOM(2007) 304 slutlig. Meddelande från Kommissionen till Rådet, Europaparlamentet, Europeiska Ekonomiska och Sociala Kommittén samt Regionkommittén: *Utstationering av arbetstagare i samband med tillhandahållande av tjänster – att maximera fördelar och möjligheter och samtidigt värna om skyddet för arbetstagarna.*
- KOM(2007) 359 slutlig. Meddelande från Kommissionen till Rådet, Europaparlamentet, Europeiska Ekonomiska och Sociala Kommittén samt Regionkommittén: *Gemensamma principer för "flexicurity": Fler och bättre arbetstillfällen med en kombination av flexibilitet och trygghet.*
- KOM(2007) 424 slutlig. Meddelande från Kommissionen till Rådet, Europaparlamentet, Europeiska Ekonomiska och Sociala Kommittén samt Regionkommittén: *Utjämna löneskillnaderna mellan kvinnor och män.*
- KOM(2007) 498 slutlig. Meddelande från Kommissionen till Rådet, Europaparlamentet, Europeiska Ekonomiska och Sociala Kommittén samt Regionkommittén: *om att främja unga människors fulla deltagande i utbildning, arbetsliv och samhälle.*
- KOM(2007) 591 slutlig. Meddelande från Kommissionen till Rådet, Europaparlamentet, Europeiska Ekonomiska och Sociala Kommittén samt Regionkommittén: *En ny översyn av social- och arbetsmarknadslagstiftningen för fler och bättre arbetstillfällen inom sjöfartssektorn i EU.*
- KOM(2007) 620 slutlig. Meddelande från Kommissionen till Rådet, Europaparlamentet, Europeiska Ekonomiska och Sociala Kommittén samt Regionkommittén: *Modernisering av det sociala skyddet för ökad social rättvisa och ekonomisk sammanhållning: en satsning på aktiv integration av de personer som befinner sig längst bort från arbetsmarknaden.*
- KOM(2007) 628 slutlig. Meddelande från Kommissionen till Rådet, Europaparlamentet, Europeiska Ekonomiska och Sociala Kommittén samt Regionkommittén: *Kraftfullare åtgärder mot odeklarerat arbete.*

10.2 Sekundära källor

Bacchi, Carol Lee, 2005. Women, Policy and Politics – the construction of policy problems. London: SAGE Publications.

- Bacchi, Carol – Eveline, Joan, 2003. "Mainstreaming and neoliberalism: a contested relationship" i *Policy & Society*. Vol. 22, nr. 2, s. 98-117.
- Booth, Christine – Bennett, Cinnamon, 2002. "Gender mainstreaming in the European Union: Towards a new conception and practice of equal opportunities?" i *European Journal of Women's Studies*. Vol. 9, nr. 4, s. 430-446.
- Burr, Vivien, 1995. *An Introduction to Social Constructionism*. New York: Routledge.
- Cameron, Deborah, 1997. "Theoretical debates in feminist linguistics: questions of sex and gender" I *Gender and Discourse*. London: Sage Publications.
- Edwards, Maud, 2002. *Förbjuden handling: om kvinnors organisering och feministisk teori*. Malmö: Liber.
- Foucault, Michel, 1993. *Diskursens ordning*. Stockholm: Brutus Östlings bokförlag.
- Hoskyns, Catherine, 1996. *Integrating gender: women, law and politics in the European Union*. London & New York: Verso.
- Hoskyns, Catherine, 2004. "Gender Perspectives" p. 217-236 in Wiener, Antje – Diez, Thomas. *European Integration Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Kronsell, Annica, 2005. "Gendered Practices in Institutions of Hegemonic Masculinities: reflections from feminist standpoint theory" i *International Feminist Journal of Politics*. Vol. 7, nr. 2, s. 1-19.
- Laclau, Ernesto – Mouffe, Cantal, 2001. *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic politics*. 2:a upplagan. London, New York: Verso.
- Lombardo, Emanuela – Meier, Petra, 2006. "Gender Mainstreaming in the EU: Incorporating a Feminist Reading?" i *European Journal of Women's Studies*. Vol. 13, nr. 2, s. 151-166.
- Mazey, Sonia, 2001. *Gender Mainstreaming in the EU – principles and practice*. London: Kogan Page Ltd.
- Naples, A. Nancy, 2003. *Feminism and method: ethnography, discourse analysis and activist research*. New York, London: Routledge.
- Pollack, Mark – Hafner-Burton, Emilie, 2000. "Mainstreaming gender in the European Union" i *Journal of European Public Policy*. Vol. 7, nr. 3, s. 432-456.
- Rees, Teresa, 1998. *Mainstreaming Equality in the European Union*. London & New York: Routledge.
- Sterner, Gunilla – Biller, Helene, 2007. *Gender mainstreaming in the EU member states : progress, obstacles and experiences at governmental level*. Stockholm: Integrations- och jämställdhetsdepartementet, Regeringskansliet.
- Stratigaki, Maria, 2005. "Gender Mainstreaming vs Positive Action: An Ongoing Conflict in EU Gender Equality Policy" I *European Journal of Women's Studies*. Vol. 12, nr. 2, s. 165-186.
- Winther Jörgensen, Marianne – Phillips, Louise, 2000. *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Wodak, Ruth, 1997. *Gender and Discourse*. London: Sage Publications.

Young, Stacey, 1997. *Changing the wor(l)d: Discourse, politics and the feminist movement*. New York, London: Routledge.

European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities. *Report on equality between women and men, 2006*. Bryssel.

KOM(2006) 92 slutlig. Meddelande från Kommissionen till Rådet, Europaparlamentet, Europeiska Ekonomiska och Sociala Kommittén samt Regionkommittén: *En färdplan för jämställdhet 2006-2010*.

Internetkälla: EU:s officiella hemsida www.europa.eu. Datum för sökning; 2007-12-19.

11 Bilaga

Nedan följer ett exempel på hur undersökningens analyser har utförts. KOM(2007) 62 är, liksom övriga rapporter i undersökningen, dekonstruerad enligt WPA-analysens fem punkter.

KOM (2007) 62 slutlig

Meddelande från kommissionen till europaparlamentet, rådet, europeiska ekonomiska och sociala kommittén samt regionkommittén: *Bättre kvalitet och produktivitet i arbetet: Gemenskapens arbetsmiljöstrategi 2007-2012*.

1. Hur är problemet i policyn identifierat?

Begreppet arbetsmiljö begränsas till hälsa och säkerhet. Här är det framför allt fysisk hälsa som diskuteras, med undantaget att ”bristande jämställdhet, på arbetsplatsen och i andra sammanhang, kan påverka kvinnors säkerhet och hälsa i arbetslivet och därigenom deras produktivitet i arbetet. Vissa frågor som särskilt berör mäns arbetsmiljö behöver också uppmärksammas” (s. 3). Observera att, vad gäller männen, görs ingen vidare definition av vilka dessa frågor är eller om de har att göra med den bristande jämställdheten. Kvinnor behandlas som en nyanländ problemfaktor som bör tas hänsyn till. I punkt 5.3 står: ”Europeiska arbetsmiljöbyrån uppmanas att genom sitt riskcentrum genomföra en analys av de särskilda utmaningar på arbetsmiljöområdet som följer av det faktum att allt fler kvinnor, migrerande arbetstagare, yngre arbetstagare och äldre arbetstagare deltar i arbetslivet” (s. 10). Kvinnor i arbetslivet ses som en utmaning. Eventuella fördelar, som mer heterogena arbetsplatser nämns inte.

2. Vilka antaganden och förutfattade meningar ligger bakom den identifikationen?

Här blandas gamla och nya diskurser i en hegemonisk kamp där den gamla statiska uppfattningen att arbetsmiljö handlar om fysisk hälsa och säkerhet blandas med de nya direktiven om att implementera genusperspektiv i processen. Resultatet blir att man plockar in bristande jämställdhet som ett problem. Man skriver att ”dessutom ökar kvinnornas deltagande i arbetslivet samtidigt som det fortfarande förekommer könssegregation på arbetsmarknaden. Det är därför viktigt att ta bättre hänsyn till de hälso- och säkerhetsaspekter som särskilt gäller kvinnor” (s. 4). I detta citat fokuserar man på kvinnorna. I det föregående citatet, dock, har man kommit så långt att man uppmärksammar att män kan drabbas av kvinnornas ”plötsliga” intåg på arbetsmarknaden. Dock är man inte lika säker på *hur* män faktiskt skulle kunna drabbas och lämnar det därhän.

3. Vilka effekter kan den identifieringen få? Hur är subjektet identifierat? Vad kommer troligtvis att förändras? Vad kommer troligen INTE att förändras? Vem kommer troligen att vinna på rådande identifiering?

Genom att inte gå till botten med hur bristande jämställdhet påverkar män lämnar man slutet öppet. Hur ska mottagarna av KOM, de som faktiskt ska försöka implementera målen, veta hur de ska betrakta jämställdhetsproblematiken när inte kommissionen verkar göra det? Det leder troligtvis inte till något ökat genusperspektiv (eventuellt en ökning av kvinnoperspektivet) även om ansatsen är god.

4. Vad är fortfarande oproblematiserat?

Hur män påverkas av bristande jämställdhet på arbetsplatsen. Dessutom diskuteras genus inte alls i de punkter som staplas upp för att främja attitydförändringar (punkt 6 på s. 11). Här nämns t.ex. att säkerhetstänkande bör integreras i alla nivåer av utbildning. Här hade det ha kunnat vara läge att inkludera genusproblematiken!

5. Om identifieringen var en annan, hur skulle utfallet ha kunnat se ut?

Om man istället, på allvar, hade implementerat gender mainstreaming och fullt ut undersökt mäns påverkan liksom man undersöker kvinnors hade man t.ex. kunnat bredda identifieringen till att gälla även mental hälsa och säkerhet i arbetsmiljöbegreppet. Det hade troligen lett till mer omfattande förändringar som dessutom (pga. att det tidigare inte uppmärksammats) behövs mer.